

poezija miodraga pavlovića posle „vidovnice“

ivan šop

U svojim preobražajima, počevši od prve, za tadašnji poetski trenutak provokativne zbirke 87 pesama, kojom je ostvaren u srpskoj poeziji nov odnos prema jeziku i otvoren prostor za dalje prodore moderniteta, poezija Miodraga Pavlovića nije prestajala da začikava čitalačke i kritičarske radoznalce. U stvaralačkom opusu ostvarivanom tokom tri plodne decenije, pesnik je gradio jedan poetski svet čija je prva spoljašnja odluka i označka raznorodnost, različje koje na prvi pogled može i da zbuни, da povede u jednom pravcu navodeći nas da neke druge pravce i niti ovoga pesništva zapostavimo. Čini se da je, stoga, uputnje osluškivati unutrašnji glas, unutrašnje bilo ove poezije: u tom slučaju otkriva se jedinstvo koje se izražava u različitim vidovima, odnosno na različitim ravniima poetske strukture, i koje se, isto tako, može definisati na više načina. Ali osluškujući taj unutrašnji glas Pavlovićevog pevanja možemo (treba li reći ipak?) da povežemo polove ovog poetskog sveta, da uspostavimo jedan koherenitan sistem kojim je obuhvaćena hronologija pesnikovog stvaranja, kojim se može objasniti tematska raznovrsnost, i kojim se mogu tumačiti nova rešenja u oblikovanju pesme i u odnosu prema jeziku. Zapravo, čini se da uprkos brojnim menama ovaj odnos, bitan za stvaralačko opredeljenje svakog pesnika, u suštini ostaje isti. Taj odnos se razvijao, izrastajući iz prvobitnog kritika, da bi se kroz putovanja u svetu maštete, folklora, mitologije, legendi i savremenog života — dakle, u jednom širokom rasponu, a može se reći i potpunom krugu — u najnovijoj tački do koje je ova poezija došla, okrenuo samom biću jezika, odnosno prareći koja je ujedno značila i prapočetak poezije, čiju egzistenciju možemo pratiti uporedno s našim postojanjem i trajanjem.

Valja reći da se Pavlović bavio i kritikom i eseistikom, ostvarivši i na tom polju izuzetne rezultate: može se reći da je svojim esejima i zapisiima o karakteru i prirodi pesničkog stvaralaštva dao najcelovitiji i najznačajniji prilog tumačenju poezije u nas. Tome treba, takođe, dodati i njegove eseje o pojedinih pesnicima, u stvari, izuzetno uspeo pokušaj uspostavljanja dijaloga s književnom prošlošću i rekonstruisanja kontinuiteta poetskog stvaralaštva na našem prostoru i u našem podneblju. Zahvaljujući tom dvojstvu u delu Miodraga Pavlovića moguće je govoriti o njegovoj eksplicitnoj i implicitnoj poetici, o principima pesništva koje uspostavlja svojom eseistikom, o otkrivenjima tajni pezije kazanih samom poezijom. Ostavicemo ovde po strani pesnikovu eksplicitnu poetiku, mada se njenovo dovođenje u vezu s Pavlovićevom lirikom može pokazati dragoceno za uporedno razmatranje pesničke teorije i prakse. Zadovoljicemo se samo time da kažemo kako je ta eksplicitna poetika u doslihu sa stvaralačkim činom samoga pesnika. Ostvarena je, naime, određena distanca s koje je posmatran poetski, stvaralački čin u svojoj suštastvenoj jednostavnosti i istinitosti, a ušakazana je i sumnja kakva je sadržana u prirodi svakog ozbiljnog kritičarskog pristupa, bez obzira na to da li ga ostvaruje pesnik ili kritičar. Kada je reč o modernom poetskom izrazu, koji kao bitnu komponentu nosi i svest o stvaralačkom činu, o modernoj pesmi čijim se bićem podrazumeva geneza, odnosno, da tako kažemo, svojevrsna hronologija nastanka pesme, dolazi se u jednoj ključnoj tački i do jedinstva poezije i kritike shvaćene kao svest o pesmi. U Pavlovićevom stvaralaštvu ta je tačka ne jednom dosegнутa. Ali od nje se može poći i na drugu stranu, ka poetici sadržanoj u samoj pesmi. Jer, potpuna pesma tumači i samu sebe, a ne samo svet oko sebe; jedinstvo svesti o svetu i svesti o pesmi mogućnost je komunikacije s pesmom, i pesništvom u celini.

Idući od zbirke do zbirke, u Pavlovićevoj poeziji sve češće nailazimo na elemente poetike. Ukoliko bismo je rekonstruisali u celini, ta implicitna poetika činila bi sklad s pesničkovim tumačenjem poetskog čina, no to nam, ovde, nije namera. Zato ćemo činjenicu očitati prividno zagonetnih, katkad metaforičnih, a katkad, opet, klasično jasnih fragmenata, stilova o poeziji i inječnoj biti, izabratiti dva-tri koji se čine umetnički najvećima ostvarenim. Posle nimalo vedrih iskustava kroz koja u ovoj pesničkoj krajini prolazi čovek, posmatran u mitskom, legendarnom, istorijskom i, konačno, stvarnosnom kontekstu, pesma se za Pavlovića javlja kao spas, kao protivteža tamnoj strani života i življenja:

„naučite pjesan, to je izbavljenje!“ kazuje iskreno i mudro pesnik. I u toj jednostavnoj istini, koju je trebalo samom otkriti (a jednostavne se istine najčešće otkrivaju), sadržano je, čini se, gotovo sve što treba reći o funkciji poezije u svetu, o poeziji kao samorodnoj delatnosti koja čoveku pruža velike mogućnosti za potvrđivanje bića, za definisanje svoga identiteta. A poezija je mogućnost otkrivenja:

»Prolazi samo prošlost, ostaju otkrivenja
i sve što podržava
oblik božanskog tela s vremenom postaje slika
slika koja se zviba.«

I u ovom citatu, iz zbirke *Hododarje* (pesma *Anica Savić Rebac*), slutimo jednu od bezbrojnih, i zato uvek novih, i uvek opet mogućih, imenovanja poezije. Moć pesničkog goviora sazdana je na mogućnosti otkrivenja, a sama poezija, sazdana iz sistema pesničkih slika, može da bude, i biva, ta »slika koja se zviba«, s tim što su prostori njenog zbivanja u samom jeziku, a način njenog zbivanja ostvarivan je u određenom sistemu znakova.

Jedan oblik prividno subjektivnog pesničkog programa može se uočiti i u pesmi bez naslova (»Paunov rep mi se privida«), u zbirci *Zavetine*:

»Paunov rep mi se privida
kad sklapam oči
triperi perje
i sporo se miče
šta će taj paun u meni
zar izgledam kao vrt
il' slavni znamac

il' se preko mene šalju
u skrivene prostore
raskošni znaci«

Nedavno, u dokumentarnoj radio-emisiji *Dozivanja*, pesnik je (govoreći o narodnoj pesmi o paunu) dao svoje tumačenje fenomena pauna — tumačenje koje polazi od istorijskog i folklornog konteksta, ali koje se zasniva na *slici* pauna. Jer, u narodnoj pesmi paun je slika, i njegova poetska egzistencija slikovne je prirode. I u citiranoj pesmi paun je slika, ali se u toj slici krije više značenja. Izvucemo li iz stihova, iz njihovog prirodnog ležišta, reči *privida* i *sklapam oči*, odredimo subjektivan karakter i pesničku prividnost poetike, za čije je dešifrovanje ključni odnos paun-poezija. Dalje tumačenje, krenemo li tim putem, nameće se samo po sebi (s osloncem na tri završna stiha pesme): *raskošni znaci* mogu se polistovetiti s pesmama, pošto pesma u osnovi i jeste niz znakova uklapljenih u određen sistem, ali čija je najvažnija odrednica da su — u odnosu na druge znake — *raskošni*. Poezija je, dakle, raskoš jezika koju pesnik upućuje u prostor, poklanjajući je neizvesnoj sudbinii.

Poetski sistem Miodraga Pavlovića zasnovan je na tematskim premissama. Ali njegova poezija nije usko tematska, niti se može, u smislu školske podele, razvrstavati po tematskom ključu. Zato se umesto katalogiziranja tema može reći da pesnik korespondira s različitim tematskim područjima, da u svojim pesmama koristi pojmove i simbole iz različitih slojeva prošlosti, iz različitih razdoblja ljudske istorije.

U Pavlovićevim pesmama prepliću se biblijska i antička mitologija sa slovenskom, srednjovekovna tradicija s folklornom, ali taj pojmovni materijal nikada ne postaje sam sebi cilj, niti pesnik podređuje svoj stvaralački koncept unapred odabranoj leksici. Primarna je pesma u koju se čitavo to jezičko blago slijava da bili u novom kontekstu živelo svoj novi život, i da bi poprimili nove mianje u lepezi značenja. Pesnik se prema prošlosti, prema istorijskoj i jezičkoj tradiciji, opredeljuje pristupajući im sa semantičkog aspekta. Za tumačenje Pavlovićevih pesama, za shvatanje i prihvatanje njihovih značenja, neophodno je poznavanje kulturne i civilizacijske tradicije, potrebitno je poznavanje mitologije, istorije, folklora, etimologije (i jezičke prošlosti uopšte), no samo to poznavanje nije presudno po značenje pesme. Okrenut, često, istorijskom kontekstu, Pavlović se ne vraća u istoriju, već istorijske pojave dovodi u svojevrstan sinhroniski odnos. Za pesnika, pesma se događa *sada* i *uvek*, i stvar je čitalačkog doživljaja da je smestimo u neki prostor, da joj damo vremenske koordinate. Ali to je onda već maš dijalog s pesmom, na koji pesnik ne može neposredno da utiče, jer pesma, dovršena i puštena u svet, doživjava svoju sudbinu.

Pesme Miodraga Pavlovića nisu kazane u jednom glasu. To nije ispođedna poezija u kojoj bi se glas pesnika poistovjećivao s lirske subjektm: pesnik je ostvario jedan od objektivizacije u poetskom kazivanju, ostvarujući je (objektivizaciju) kroz dijalog — dijalog s prostorom, vremenom, mitološkom, istorijskom i folklornom tradicijom... Ponekad je taj dijaloški vid u poetskom kazivanju naglašen, postavši činilac u oblikovanju pesme, a ponekad je sadržan već u naslovu (što je, opet, deo složenijeg pesničkog postupka). U novijim zbirkama taj se postupak ostvaruje većma posredno, kao mogućnost slušanja drugoga glasa koji stupa u dijalog i polemiše s prvim, koji ironizira osnovnu temu, da bi u završnom akordu pesme, u poenti, upravo taj drugi glas otkrivač i nosio nova značenja, prihvatajući težiste značajnog sloja pesme.

Nepredvidljiv u svojim poetskim traženjima, Miodrag Pavlović je često iznenadivao svoje čitaocu. Menama poetskog izraza u njegovom stvaralaštvu obuhvaćeni su različiti pesnički oblici,

od minijature (u zbirci *Zavetine*) do poeme (u najnovijim pesničkim knjigama, kao što su *Bekstva po Srbiji i Vidovnici*). Složenom strukturu poeme, u *Vidovnici*, čiju tematsku podlogu treba tražiti u svetu slovenske prošlosti, uporedno jezičke i istorijske, Pavlović je definisao jedan ključni trenutak u svojim traženjima. Poistovećujući poziciju pesnika s funkcijom *vidovnice*, kule motrilje, ali vidovnica pred kojom prolazi/protiče istorija, pred kojom se događa drevna i mitska, arhetipska prošlost, da bi se preobrazila u događanje pjesme, Miodrag Pavlović je doveo pet pevanja o Slovenima (iz kojih je sačinjena *Vidovnica*) do krajnje konsekvence u pesničkom tumačenju pesničkog čina, li fenomena poezije uopšte:

»...kao što i lira
više svoj zvuk
neće da predra
tako i knjiga
do vrha puна znaka
ne odgovara više i ne pita

listovi se okreću
Slovo samo sebe čita.«

Ovaj završni stav *Vidovnice* (pevanje *To Slovo*) omogućuje različita tumačenja, kakva su kritičari već dali. Niže, međutim, reč o fenomenu poetske višezačnosti, dakle, o jezičkoj pojavi na kojoj se zasniva pesnički jezik, već o bitnim opredeljenjima u odnosu prema poetskom činu, prema pesmi i prema reči, odnosno rečima. I dalje: pesnik ovde sluti sudbinu govora (ne samo poetskog) u prestorima Makluanove galaksije. Mogućnosti tumačenja završnog pevanja *Vidovnica* različite su, pesnik je i ovoga puta omogućio čitaocu da se opredeliće, da postavlja pitanja i da se sam pita, da li je to Slovo, ostavljeno od ljudi, prepušteno samo sebi, u stvari buduća sudbina poezije, ili, pak, okretanje Slova samome sebi možemo prihvatići kao svest poezije o samoj sebi, kao prosvetljenje kojim se closeže do same biti pesničkog čina, do samih suština slovesnog, do ključa kojim ćemo, konačno, otklučati ta vrata sa sedam brava i pečata, i otkriti bez ostatka, smisao samoga Slova. U svakom slučaju, iako dovedeno do krajnje konsekvenke, ovo traganje za smisalom pesme i njenog postojanja i opstojanja nije definitivno, završeno. Traženja Miodraga Pavlovića ne završavaju se *Vidovnicom*, već se ovim stilovima otvaraju nove mogućnosti za stvaralačko traganje, za prodore u nova područja i za nova otkrivenja. To neprekidno obnavljanje svojstveno je poeziji Miodraga Pavlovića od samih početaka, a posmatramo iz vremenske perspektive ono se otkriva u kontinuitetu bogatih preplitanja i preobražaja. U svakom slučaju, kao što kaže pesnik, »prolazi samo prošlost, ostaju otkrivenja«. Bogata u izrazu i značenju, dosledna i osnovnom stavu, a neprekidno nova, jezički nepresušna, u neprestanom dijalogu s tradicijom, a izrazito savremena, poezija Miodraga Pavlovića i u ovom trenutku nagoveštava nova otkrivenja.

POEZIJA JE CEO SVET

kroz otvoren prozor zurim u martovsko sunce i lude što prolaze
u redakciji časopisa »polja« sedim i
dok golubovi lete i blistaju grane lipe
u dvorištu
iza mene su drugovi koji razgovaraju i
puše kao ludaci
a samo jedan misli
pesnik je tih graditelj revolucije
najveći deo vremena provodi u snu i
kao cvetovi voli samoču
vazduh i crkve brvnare do kojih se može doći
planičkom stazom i u punoj slobodi
tišina je odskočna daska za gemija
čiji dom je okružen drvećem i travom
i kojem ptice i životinje idu u susret i
svakodnevno kljukaju i jedu s pesnikova dlana
iz ruke onoga koji kvasi čelo u rosi
svi putevi vode u prošlost i svetlost je moja
pred bezazlenim ogledalom stojim i
osećam mir u duši
visoko u brdima čist neuvhvatljiv život da udahнем
klečim na steni i
pijam vodu po kojoj pada crna kosa
ako me neko gleda
pomisliće da mi glava raste iz kamena
i čovek je sam u težnji za savršenstvom
antiset
gubim oči u moru tačaka
cutim govorim
prošao sam pokraj kupinova žbunja i kišnice
sit od značaja

ZIVIM KROZ MISAO CEO ŽIVOT

znam sve o najbližoj i najdaljoj zvezdi
o morima dignutim u kap i
živim kroz misao ceo život
na prvi pogled ne razlikujem se od ljudi ali
kad čovek gleda dalje vidi
kao bik lepo građen idem izdaleka
čitim i blistam ognut velikom senkom i kažem
ostani gde jesи
među cvetovima što se razvijaju na čistom vazduhu
da upiješ sunčeve zrake u tišini
triči diši
oko dačkog igrališta kreći se iz jednoga u
drugi krug
zatim se vrati kući uzmi olovku i napiši
vrhom jezika taknuo sam kapljicu rose
na mirisljavoj žutoj ruži
zatim sam je poljubio i crvenu bulku liznuo
da ovlažim svoja osećanja
u rano jutro kad nikoga nema ni buke u gradu
ustao sam i pošao u pravcu reke
otvorio sam oči i ah da mi je svaki dan
mozak na pašu da pustin i uživam u lepoti prirode
da se osmehujem srećno
da deljem nesrećne krasavice i pijem
crno kravljje mleko i posmatram hleb kako rudi
u pećnici

SEČEM PUT KROZ ŠUMU I SRCE

nedokučiv najvoljeniji sečem put kroz šumu i srce
sa licem i očima što gledaju
šta je pesnik napisao šta je slikar naslikao
kad se otvori cvet i zasija sunce
kupaći u suzama prolaze kroz život i smrt i govore
ludilo se širi i sve više se bistri dete
umešano u igru nežno i mudro i poput stene čvrsto
nikad se neću spustiti nisko da me vide ljudi
duh i telo u haljinama od crne svetlosti
izlazim pred jednu ženu na vrhu stepeništa i čujem
vreme leti i moraš biti ptica
tamo gde tiho duša umire i poezija
i prišiveni krvni pritisak nizak i visok šta će mi
grad mali um nesrećan pod zvezdama
s deset prstiju na rukama i s devojčicom oko vrata
reci pećina je hladna i topla sadrži medveda
brata mog u samoči
i niko se ne stidi svog dubokog glasa
običajim prostranstva gde zeleni se detelina i
pšenica se zlati
pod otvorenim nebom su žeteoci
i sastavljači lepih pesama sa kosmosom na dlanu
širokogrudi igrači i vatrica
prostodušni zagledani u sopstvena leđa u daljinu
stoje bez reči i nastavljaju sa krvavim radom
umetnici sa osmehom za suprotni pol što se vežu
ceo vek da provedu kod jezera svetlog i
u neshvatljivom pejzažu potamneli u velikoj tišini

Borivoj Popržan: UNUTAR I, akvatinta-bakropis